

Pravo na pravnu zaštitu

- To je pravo lica na zaštitu i prinudno ostvarivanje subjektivnih prava koje se ostvaruje pred sudom.
- Ono se vrši traženjem pravne zaštite određene sadržine kada postoji potreba za njom.
- Njime se omogućuje ostvarenje subjektivnih prava uz intervenciju države, kao i ostvarenje materijalnog pravnog poretka.

- To je autonomno javno subjektivno pravo zagarantovano **ustavom**.
- Međutim, uslovi i način vršenja, kao i dejstva, propisani su **pravilima civilne procedure**.
- Sadržina ovog prava zavisi od sadržine zahteva za pružanje pravne zaštite.

- Pravo na pravnu zaštitu se vrši traženjem, a gasi se izricanjem meritorne odluke i okončanjem postupka.
- Ovom pravu odgovara dužnost suda da razmotri zahtev, ispita ispunjenost uslova i pruži zaštitu.
- Sud ima ustavnopravnu dužnost da razmotri svaki zahtev.

Pojam i struktura građanskog sudskog postupka

- To je poseban postupak predviđen za zaštitu građanskih materijalnih prava.
- Uopšteno, to je skup pravnih pravila kojima se reguliše sudsko ostvarivanje i zaštita građanskih subjektivnih prava.
- Konkretnije, njega čine pravila kojima se uređuju
 - 1) procesni subjekti,
 - 2) prava i dužnosti procesnih subjekata,
 - 3) njihova aktivnost u postupku (forma i sadržina procesnih radnji) i dejstva aktivnosti.

- **Struktura:**
 - PARNIČNI,
 - VANPARNIČNI,
 - IZVRŠNI I
 - STEČAJNI POSTUPAK

Struktura procesnog prava

- Čine je dve grupe propisa:
- **I) Organizaciono procesno pravo** (organizacija pravosudnih organa) – obuhvata ustavnopravne (načela), radnopravne (radni odnosi zaposlenih) i upravopravne (sudska uprava) propise.
- **II) Funkcionalno procesno pravo** (pravila o postupku). Ono reguliše pravila o postupku, pretpostavke za preduzimanje procesne delatnosti, određuje subjekte procesnog odnosa, reguliše sadržinu tih odnosa, i uređuje sadržinu, oblik i dejstva procesnih radnji.
- Organizacioni se češće menjaju jer neposrednije odražavaju promene u društvenim odnosima.

Spor, parnica i parnični postupak

- Spor je neslaganje između subjekata životnog ili pravnog odnosa, neregulisan pravom.
- Građanskopravni spor je specifična situacija gde jedna strana iznosi i postavlja tvrđenje u pogledu građanskopravnog odnosa, građanskog subjektivnog prava ili građanskopravnog zahteva, a druga strana to tvrđenje negira ili osporava, u celosti ili delimično.
- Predmet spora mogu biti i činjenična i pravna pitanja, a sporovi se mogu rešavati vansudskim putem ili sudskim putem.

- Parnica je **redovan način** za rešavanje građanskopravnog spora koji se nije mogao rešiti na drugi način, ali to je i **specifičan pravni odnos** regulisan procesnim pravom koji nastaje između parničnog suda i parničnih stranaka.

- Parnični postupak je naročita **delatnost** koja se sastoji u sudskom rešavanju građanskopravnog spora.
- To je **zakonom uređeno postupanje suda i stranaka** čiju sadržinu čine procesne radnje.
- To je **skup pravnih pravila** po kojima se postupa kada se rešava spor.

- Parnični postupak počinje tužbom, a parnica teče od dostavljanja tužbe tuženom.
- Zato se postupak može okončati i pre no što parnica počne da teče (odbacivanje tužbe), a i pre parnice može se sprovesti parnični postupak u kome se ne rešava spor (postupak za obezbeđenje dokaza).
- Spor se rešava u parnici po pravilima parničnog postupka.

Pokretanje, razvijanje i okončanje postupka

- Postupak se po pravilu pokreće na inicijativu stranke (*ne procedat iudex ex officio*), a sud je izuzetno ovlašćen na pokretanje adhezionih postupaka (alimentacioni uz bračni, maternitetski, paternitetski, na primer).
- Postupak se obično pokreće **tužbom**, ali postoje i fikcije o podizanju tužbe, a izuzeci su *sporazumni predlog za razvod braka* i radnje koje sadrže *nove zahteve za presudu* (preinačenje tužbe, protivtužba, međupredlog za utvrđenje, prigovor protivtražbine radi prebijanja).

- **Razvijanje postupka** normalno ide od tužbe do presude uz kombinovanje radnji stranaka i suda kojima se stvaraju nove procesne situacije kao uslovi za preduzimanje novih parničnih radnji.
- Stadijumi postupka su
 - **pripremni postupak,**
 - **glavna rasprava,**
 - **odlučivanje i**
 - **drugostepeni postupak.**

- Prelaz iz jednog u drugi stadijum se odvija automatski, sem drugostepenog postupka gde je potrebno ulaganje pravnog leka.
- Međutim, svaka parnica ne mora proći kroz sve ove stadijume (odbacivanje tužbe, povlačenje tužbe, poravnanje, izostanak drugostepenog postupka), a može doći i do privremenog obustavljanja parnične delatnosti.

- **Okončanje postupka** – uvek sudskom parničnom radnjom koja može biti
 - **1) presuda** kojom se uobičajeno rešava spor i
 - **2) rešenje o obustavljanju postupka** (odbacivanje tužbe, ustupanje pravne stvari drugom sudu, povlačenje tužbe, sudsko poravnanje, vanprocesni događaji – smrt, konfuzija isl).

Prilagođavanje postupka sadržini parnice

- Spor se rešava u parnici po pravilima parničnog postupka.
- Parnice su različite zbog različitosti
 - sporova koji su im povod,
 - stranaka,
 - predmeta,
 - procesnog materijala,
 - procesnog ponašanja stranaka i njihovih zastupnika.

- Zato je zakonodavac omogućio prilagođavanje postupka sadržini parnice na dva načina:
- **1) formulacijom procesnih propisa** koja omogućava sudu da u svakom trenutku nađe najcelishodnije rešenje i individualizuje slučaj; i **2) uređivanjem opštih i posebnih parničnih postupaka** koji odgovaraju prirodi sporne stvari i potrebama pravnog saobraćaja.

Šema parnice

- Tužilac se obraća sudu **tužbom** i traži pravnu zaštitu.
- Tužba je uperena protiv druge strane u sporu – tuženom.
- Kad tužilac uputi sudu tužbu on je **pokrenuo parnični postupak** a kad sud primi tužbu, **zasnovan je procesni odnos između tužioca i suda.**

- Sud ispituje formalnu ispravnost tužbe i ispunjenost procesnih pretpostavki i preduzima mere za otklanjanje nedostataka.
- Ako ne uspe, on **odbacuje tužbu** jer je pružanje pravne zaštite bilo nedopušteno.
- Inače **otvara postupak** za rešavanje spora.

- Sud i tuženom mora omogućiti izjašnjavanje o sporu pa ga **dostavljanjem tužbe** obaveštava o postupku.
- Ovako se zasniva kompletan procesni odnos i **počinje da teče parnica** (počinje litispendencija).
- Tuženi se brani na procesnom ili materijalnom terenu tako što odgovara na tužbu a kad počne da se izjašnjava o sporu u meritumu postupak postaje kontradiktoran (**upustio se u raspravljanje – parnicu**).
- On može podići i protivtužbu tražeći zaštitu svog subjektivnog prava.

- Sud zakazuje pripremno ročište ili ročište za glavnu raspravu i omogućava strankama raspravljanje.
- **Glavna rasprava** je centralni deo parnice koji se priprema radnjama procesnih subjekata, a protiče u usmenom raspravljanju stranaka na ročištima.
- Sud njome rukovodi i nastoji da sazna pravo stanje stvari, pa vrši izviđanja i izvodi dokaze.

- Kad stvar sazri za odluku, sud zaključuje raspravu i **donosi presudu**.
- Dostavljanjem presude završava se prvostepeni postupak a protiv presude mogu se izjaviti **pravni lekovi** i tražiti njeno ukidanje ili preinačenje.
- Ako se pravni lek ne izjavi ili se više ne može izjaviti redovni pravni lek presuda postaje **pravnosnažna** a spor je definitivno rešen.
- Postupak po vanrednom pravnom leku je parnica o parnici.

- Odstupanja od šeme:
 - 1) Fikcija o podizanju tužbe,
 - 2) Pokretanje postupka ex offo (alimentacioni uz bračni ili paternitetski ili maternitetski),
 - 3) Podizanje tužbe u opštem interesu,
 - 4) Suparničarstvo,
 - 5) Kumulacija tužbi,
 - 6) Učešće trtećih lica u parnici,
 - 7) Dispozitivne parnične radnje,
 - 8) Spajanje i razdvajanje postupaka,
 - 9) Incidentni i adhezioni postupak (umetanje postupka o incidentnom pitanju uz eventualni zasto; ili vođenje adhezionog postupka uz glavni).

Predmet parnice i predmet parničnog postupka

- Neposredni predmet parnice je zahtev za rešavanje spora tj. **zahtev za presudu.**
- Posredni predmet parnice je sam **građanskopravni spor.**

- Predmet parničnog postupka je svaki predmet sudskog odlučivanja. Ovi posebni pravozaštitni zahtevi su:
- **1) Zahtev za presudu** – koji može biti:
 - **a) zahtev za utvrđenje** (da postoji građanskopravni odnos, građansko subjektivno pravo ili materijalnopravi zahtev). Njime se traži preventivna zaštita i ne menjaju se pravni odnosi. Ne može se tražiti utvrđivanje činjenica osim istinitosti isprava.
 - **b) zahtev za osudu na činidbu** – prećutno sadrži i zahtev za utvrđenje o kome se sud izjašnjava u obrazloženju presude, ali se traži da sud naloži tuženom da u paricionom roku ispuni činidbu.
 - **c) zahtev za preinačenje pravne situacije** – isto prećutno sadrži zahtev za utvrđenje, a tu je za promenu pravne situacije potrebno, osim volje stranaka, i sadejstvo suda (da se brak razvede ili poništi, poništenje ugovora, promene alimentacije).

- **2) Zahtev za naknadu parničnih troškova** – pravo i dužnost naknade parničnih troškova su samostalna materijalna prava i obaveze regulisana pravilima procesnog prava.
- Stranka koja uspe u parnici ima poseban materijalnopravni zahtev koji može realizovati stavljanjem predloga za naknadu parničnih troškova o kome sud odlučuje rešenjem (koje je nekad sadržano u dispozitivu presude kojom je odlučeno o tužbenom zahtevu).

- **3) Zahtev za obezbeđenje** – koji može biti:
 - **a) zahtev za obezbeđenje parničnih troškova** - koji pripada tuženomu u parnici koju je pokrenuo stranac ili apatrid bez prebivališta u Srbiji.
 - **b) zahtev za obezbeđenje dokaza** – koji se stavlja predlogom za obezbeđenje dokaza o kome sud odlučuje rešenjem (kada postoji bojazan da se dokazi kasnije neće moći da izvedu ili će moći otežano).
 - **c) zahtev za izdavanje privremene mere** – radi očuvanja faktičkog stanja dok se ne odluči o tužbenom zahtevu.
- **4) Zahtev za učešće u tuđoj parnici** – on pripada umešaču radi zaštite pravnih interesa i ostvaruje se izjavom o mešanju.

Načela parničnog postupka

- **Načelo dispozicije** – *nemo iudex sine actore*
- Posledica je dispozicije u građanskopravnim odnosima i odnosi se na
 - pokretanje postupka,
 - održavanje parnice u toku (stranka, na primer, može *povući* tužbu, *poravnati se i sl*),
 - određivanje predmeta parnice i granica izviđanja, raspravljanja i odlučivanja,
 - raspolaganje predmetom parnice (dispozitivni radnjama), i
 - raspolaganje procesnim materijalom (stranka iznosi stanje stvari i nudi dokaze).

Načelo oficijelnosti

- Ono ima ograničenu primenu i ispoljava se u pogledu :
- 1) **pokretanja postupka** (adhezioni alimentacioni postupak u bračnim...parnicama, i privremene mere zaštite dece),
- 2) **prikupljanja procesnog materijala** (ex offo utvrđivanje činjenica u okviru istražnog načela) i
- 3) **određivanje predmeta odlučivanja** (u instancionom postupku istražuje se postojanje povreda i mimo predloga stranke u pravnom leku).

Raspravno i istražno načelo (metodska)

- **Raspravno načelo**
- Od volje stranaka zavisi koje će **činjenice** sud uzeti u podlogu za odluku a sud o njima izvodi **dokaze** koje stranke predlože.
- Sud se stara da stranke iznesu potreban procesni materijal, a kada javni interes to nalaže on ima inicijativu u prikupljanju.

Istražno načelo

- Sud ima i aktivnu ulogu u prikupljanju procesnog materijala što se ostvaruje na 2 načina:
 - 1) **sud provocira i podstiče stranke** (odluku ne može zasnovati na činjenicama o kojima nije raspravljano), i
 - 2) sud je ovlašćen da **samostalno prikuplja procesni materijal** u parnicama gde je načelo dispozicije ograničeno i gde po zakonu sud nije vezan za činjenice koje su stranke iznele.

Načelo materijalne istine

- Sud je dužan da utvrdi da li su sporne činjenice istinite (da pravilno formira *premisu minor*) da bi doneo pravilnu odluku.
- **Konkretizacija** – zakon propisuje dužnost stranaka da **govore istinu**, a za sud da **stanje stvari utvrdi pravilno i tačno**.
- Sud nije vezan za **dispozitivne radnje kojima se prekoračuje sloboda disponiranja**, on **utvrđuje činjenice koje nisu sporne i izvodi dokaze koje stranke nisu predložile** (izuzetno), naređuje **informativno saslušanje stranaka i postavlja pitanja**.
- Procesna pravila predviđaju i dokazna sredstva koja se mogu koristiti.

Načelo slobodne ocene dokaza

- Za razliku od zakonske ocene dokaza gde zakon predviđa dopuštenost dokaznih sredstava i dokaznu snagu dokaza (2 svedoka, iskaz muškarca ima veći značaj isl.), ovde sud sam određuje koja će dokazna sredstva upotrebiti i ceni njihovu snagu na osnovu svog uverenja.
- **Odstupanja** – ne dokazuju se **priznate i notorne činjenice, zakonske pretpostavke, činjenice utvrđene osuđujućom presudom krivičnog suda.**

Načelo koncentracije

- Zakon predviđa dužnost suda da se stara da se postupak sprovede bez odugovlačenja i deli parnicu na stadijume, etape i odseke u kojima koncentriše sve radnje.

Načelo procesne ekonomije

- **Uštedu u radu** sudija postiže upravljanjem parnicom,
- **uštedu u vremenu** nastojanjem da se parnica što pre okonča (trijerisanje materijala, rešavanje pitanja procesnih pretpostavki, spajanje i razdvajanje postupaka, delimična presuda), a
- **uštedu u troškovima** izbegavanjem nepotrebnih troškova i korišćenjem pravne pomoći.

Načelo sudskog upravljanja postupkom

- Sud ex offo upravlja vremenskim tokom postupka i postupak prilagođava sadržini parnice.
- **Sud određuje redosled radnji** ako on nije određen zakonom (zakon određuje stadijume i faze).
- Ovo načelo se **konkretizuje** kroz pravila o **određivanju ročišta i sudskim rokovima, o upravljanju parnicom, o zakazivanju, odlaganju i održavanju glavne rasprave, dostavljanju, odlučivanju, prekidu i zastajanju sa postupkom.**

Načelo neposrednosti i načelo posrednosti

- Načelo neposrednosti se odnosi na način prikupljanja procesnog materijala (sudija koji odlučuje sam treba da prikupi materijal (izviđanje, dokazi) radi obezbeđenja kvaliteta pravne zaštite i ušteda).
- Zakon predviđa da sud odlučuje na osnovu **neposrednog (usmenog i javnog) raspravljanja, da je dužan da stranku pozove da se izjasni lično, da on sam izvodi dokaze, da odluku donose članovi veća koji su učestvovali na raspravi.**

Načelo posrednosti

- **Odstupanja** (načelo posrednosti) – predsednik veća na sledećem ročištu **referiše na osnovu spisa** o dotadašnjem toku postupka, **posredno izvođenje dokaza** (preko zamoljenog ili određenog sudije), **odloženo donošenje presude u složenijim predmetima**, i mogućnost da uz saglasnost stranaka sud odluči da se umesto ponovnog izvođenja dokaza samo **pročitaju zapisnici** u slučaju promene u sastavu veća.

Načelo usmenosti i načelo pismenosti

- Načelo usmenosti je posledica načela neposrednosti i omogućava da sud u podlogu za odluku uzme usmena izlaganja stranaka na ročištima.
- Načelo pismenosti služi zasvedočavanju radnji i njihovom preduzimanju van ročišta.
- U drugostepenom postupku sud izviđa na osnovu spisa a u prvostepenom postupku oblici pismenosti su podnesci, zapisnici, pozivi, odluke, punomoćje, nalaz i mišljenje veštaka.
- Pismena forma čuva parnične radnje od zaborava pa načelo pismenosti jača i potiskuje načelo usmenosti (pripremni podnesci zamenjuju usmena izlaganja a na ročištu se obično samo kaže "*ostajem pri navodima i predlozima iz podnesaka*").

Načelo javnosti (metodsko)

- Sud odlučuje na osnovu neposrednog, usmenog i javnog raspravljanja
- 1) **Stranačka** javnost – obe stranke prisustvuju ročištu, one mogu da razgledaju spise – **ova javnost se može isključiti samo zakonom** (stranke ne mogu prisustvovati većanju i glasanju i nemaju pravo razgledanja zapisnika o njima); i
- 2) **Opšta javnost** – ročištu i objavljivanju odluke mogu prisustvovati i treća nezainteresovana lica – ona se **može isključiti zakonom i odlukom suda** (zbog posebnih razloga ili interesa ili zbog održavanja reda).

Načelo sudskog poučavanja neuke stranke

- Sudija ima dužnost da stranku nevičnu pravu poučava o njenim procesnim ovlašćenjima (ne i materijalnopravnim jer bi onda bio zastupnik i to bi bio razlog za izuzeće).

Načelo zabrane zloupotrebe procesnih ovlašćenja

- Zakon nalaže sudiji da **otkrije i spreči** zloupotrebe
- **Represivne mere** sud izriče kad otkrije da je došlo do zloupotrebe a to su:
 - 1) **Osuda na snošenje troškova postupka** izazvanih radnjom preduzetom u cilju zloupotrebe,
 - 2) **novčana kazna** u zakonskom iznosu zbog teže zloupotrebe,
 - 3) **naknada štete** zbog zloupotrebe (zahtev se ističe u istoj parnici).

Načelo prividne suverenosti suda

- Iako je parnični postupak **zakonom uređena delatnost**, zakon je ovlastio sud da u konkretnim slučajevima postupa na način koji sam izabere.
- Ovo načelo se ispoljava pri primeni **elastičnih propisa**. Na primer, sud može **da informativno sasluša stranku, da kazni svedoke i sl.**
- Ali suverenost je **prividna** jer se sud i dalje kreće u okvirima postavljenim zakonom prilagođavajući postupak sadržini parnice.